

לג א אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן: ב ויכתב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאייהם: ג ויסעו מרעמסם בחדש הראשון בחמשה

א אליו מסלני בני ישראל די נפקו מארעא דמצרים לחיליהון בידא דמשה ואהרן: ב וכתב משה ית מפקגיהון למסלניהון על מימרא די ואליו מסלניהון למפקגיהון: ג ונטלו מרעמסם בירחא

רש"י

לג (א) אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו. להודיע חסדיו של מקום שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא הייתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתיים מסעות לא מהם י"ד שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה. משנסעו מרעמסם עד שבאו לרתמה, שמסע נשתלחו מרגלים שנאמר (במדבר יב טו) ואחר נסעו העם מחצרות וגו' (שם יג ז) שלח לך אנשים וגו'. וכאן (פסוק יח) הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הולך משם ח' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות, זה מיסודו של רבי משה הדרשן. ורבי תנחומא דרש צו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והולכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל האב מונה כל המסעות אמר לו כאן ישנו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכו' (במדבר רבה):

עמרת רש"י

לג (א) אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו. להודיע חסדיו של מקום שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא הייתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתיים מסעות לא מהם י"ד שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה. משנסעו מרעמסם עד שבאו לרתמה, שמסע נשתלחו מרגלים שנאמר (במדבר יב טו) ואחר נסעו העם מחצרות וגו' (שם יג ז) שלח לך אנשים וגו'. וכאן (פסוק יח) הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן שהיה מישור גדול ומקום היה בו שנקרא רתמה שמע מינה דגזירת מרגלים היה ברתמה ועוד הולך משם ח' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות, זה מיסודו של רבי משה הדרשן. ורבי תנחומא דרש צו דרשה אחרת על מה נכתבו המסעות משל למלך שהיה בנו חולה והולכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל האב מונה כל המסעות אמר לו כאן ישנו היית ישן כאן הוקרנו הורדנו החום שלך כאן חששת את ראשך וכו' (במדבר רבה) כך הקב"ה מונה כל המסעות כלומר דבר זה עשיתם במסע פלוני זה אירע לכם

עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמַּחֲרַת
הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה
לְעֵינַי כָּל־מִצְרַיִם: ה וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים
אֶת־אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר
וּבְאֱלֹהֵיהֶם עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים:
ה וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶם וַיַּחֲנוּ
בְּסִכָּת: ו וַיִּסְעוּ מִסִּכָּת וַיַּחֲנוּ בְּאֶתֶם
אֲשֶׁר בְּקִצֵּה הַמִּדְבָּר: ז וַיִּסְעוּ מֵאֶתֶם
וַיָּשֶׁב עַל־פִּי הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לְפָנַי מִגְדֹּל: ח וַיִּסְעוּ
מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעֲבְרוּ בְּתוֹךְ־הַיָּם
הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
בְּמִדְבַר אֶתֶם וַיַּחֲנוּ בְּמִרְה: ט וַיִּסְעוּ
מִמִּרְה וַיָּבֹאוּ אֵילְמָה וּבְאֵילָם שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה עֵינַת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים
וַיַּחֲנוּ־שָׁם: י וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיַּחֲנוּ עַל־
יַם־סוּף: שְׁנֵי יָא וַיִּסְעוּ מֵיַם־סוּף וַיַּחֲנוּ

קַדְמָאָה בְּחַמְשָׁא
עֶשְׂרָא יוֹמָא לִירְחָא
קַדְמָאָה מִבְּתַר יוֹמָא
דְּפֶסְחָא נִפְקוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּרִישׁ גְּלִי
לְעֵינַי כָּל מִצְרָאִי:
ד וּמִצְרָאִי מְקַבְּרִין יַת דִּי
קִטְל יְיָ בְּהוֹן כָּל
בְּוִכְרָא וּבְטַעוּתְהוֹן עֲבַד
יְיָ דִּינִין: ה וּנְטָלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶם וַיִּשְׂרוּ
בְּסִכָּת: ו וּנְטָלוּ מִסִּכָּת
וַיִּשְׂרוּ בְּאֶתֶם דִּי בְּסִטְר
מִדְּבָרָא: ז וּנְטָלוּ מֵאֶתֶם
וְתָב עַל פּוּם חִירְתָא דִּי
קְדָם בַּעַל צְפוֹן וַיִּשְׂרוּ
קְדָם מִגְדֹּל: ח וּנְטָלוּ מִן
פּוּם חִירְתָא וַעֲבְרוּ בְּגוּ
יַמָּא לְמִדְבָּרָא וַאֲזִלוּ
מִתְלַךְ תְּלַתָּא יוֹמִין
בְּמִדְבָּרָא דְּאֶתֶם וַיִּשְׂרוּ
בְּמִרְה: ט וּנְטָלוּ מִמִּרְה
וַאֲתוּ לְאֵילָם וּבְאֵילָם
תְּרֵי עֶשְׂרֵה מְבוּעֵין דְּמִין
וְשִׁבְעֵין דְּקִלְיָן וַיִּשְׂרוּ
תְּמָן: י וּנְטָלוּ מֵאֵילָם
וַיִּשְׂרוּ עַל יַמָּא דְּסוּף:
יא וּנְטָלוּ מִיַּמָּא דְּסוּף

רש"י

(7) ומצרים מקברים. טרודים נאלנס:

עמרת רש"י

במסע פלוני [שפתי חכמים]: (ד) ומצרים מקברים. טרודים נאלנס היו ולא היו להם פנאי
לעכב את ישראל [שפתי חכמים]:

וַיִּשְׂרוּ בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: יב
 וַיִּשְׂרוּ בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: יג
 וַיִּשְׂרוּ בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: יד
 בְּרִפְיָדִים וְלֹא הָיָה תַמָּז
 מֵיָא לְעַמָּא לְמִשְׁתֵּי:
 וַיִּשְׂרוּ מִרְפִּידִים וַיִּשְׂרוּ
 בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: טו
 וַיִּשְׂרוּ בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: טז
 בְּקִבְרֵי דְמִשְׁאֲלֵי:
 וַיִּשְׂרוּ מִקְבְּרֵי דְמִשְׁאֲלֵי
 וַיִּשְׂרוּ בְּחִצְרוֹת: יח
 מִחִצְרוֹת וַיִּשְׂרוּ בְּרִתְמָה:
 וַיִּשְׂרוּ מִרְתְּמָה וַיִּשְׂרוּ
 בְּרִמְזֵן פְּרִיץ: כ
 מִרְמִזֵּן פְּרִיץ וַיִּשְׂרוּ
 בְּלִבְנָה: כא
 וַיִּשְׂרוּ בְּרִסָּה: כב
 מִרְסָּה וַיִּשְׂרוּ בְּקַהֲלָתָה:
 כג
 וַיִּשְׂרוּ מִקַּהֲלָתָה וַיִּשְׂרוּ
 בְּמִזְרָא דְשִׁפְרָא: כד
 מִמִּזְרָא דְשִׁפְרָא וַיִּשְׂרוּ

בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: יב וַיִּסְעוּ מִדְּבַר אֲרָבָה
 וַיִּחַנוּ בְּדַפְקָה: יג וַיִּסְעוּ מִדְּפָקָה וַיִּחַנוּ
 בְּאֵלוֹשׁ: יד וַיִּסְעוּ מֵאֵלוֹשׁ וַיִּחַנוּ
 בְּרִפְיָדִים וְלֹא הָיָה שָׁם מַיִם לָעַם
 לְשִׁתּוֹת: טו וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיִּחַנוּ
 בְּמִדְבַּר אֲרָבָה: טז וַיִּסְעוּ מִדְּבַר אֲרָבָה
 וַיִּחַנוּ בְּקִבְרֵי הַתְּאוּהָ: יז וַיִּסְעוּ
 מִקְבְּרֵי הַתְּאוּהָ וַיִּחַנוּ בְּחִצְרוֹת:
 יח וַיִּסְעוּ מִחִצְרוֹת וַיִּחַנוּ בְּרִתְמָה:
 יט וַיִּסְעוּ מִרְתְּמָה וַיִּחַנוּ בְּרִמְזֵן פְּרִיץ:
 כ וַיִּסְעוּ מִרְמִזֵּן פְּרִיץ וַיִּחַנוּ בְּלִבְנָה:
 כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיִּחַנוּ בְּרִסָּה: כב וַיִּסְעוּ
 מִרְסָּה וַיִּחַנוּ בְּקַהֲלָתָה: כג וַיִּסְעוּ
 מִקַּהֲלָתָה וַיִּחַנוּ בְּהַר שִׁפְרָא: כד וַיִּסְעוּ

רש"י

(יח) ויחנו ברתמה. על שם לשון הרע של מרגלים שנאמר (תהלים קכ ג"ד) מה יתן לך ומה יוסף לך לשון רמיה מתי גבור שנוטים עם גחלי רתמים:

עטרת רש"י

(יח) ויחנו ברתמה. מדוע כתיב כאן ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה ובפרשת בהעלותך (יב טו) כתיב ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן ומתרח [שפתי חכמים] על שם לשון הרע של מרגלים נקרא מדבר פארן כאן בשם רתמה שנאמר (תהלים קכ ג"ד) מה יתן לך ומה יוסף לך לשון רמיה מתי גבור שנוטים עם גחלי רתמים שהם נראים כבדים מבחוץ אבל בוערים בפנים כן המרגלים שבחו את ארץ ישראל באמרם וגם זבת חלב ודבש היא כדי להוציא דבה על הארץ [באור] למעשה מדבר פארן ורתמה הכל מקום אחד הוא [שפתי חכמים]:

תרגום

במדבר לג מסעי שפא
 מהר־שפר ויחנו בחרדה: כה ויסעו
 מחרדה ויחנו במקהלות: כו ויסעו
 ממקהלות ויחנו בתחת: כז ויסעו
 מתחת ויחנו בתרח: כח ויסעו מתרח
 ויחנו במתקה: כט ויסעו ממתקה ויחנו
 בחשמנה: ל ויסעו מחשמנה ויחנו
 במסרות: לא ויסעו ממסרות ויחנו
 בבני יעקן: לב ויסעו מבני יעקן ויחנו
 בחר הגדגד: לג ויסעו מחר הגדגד
 ויחנו ביטבתה: לד ויסעו מיטבתה
 ויחנו בעברנה: לה ויסעו מעברנה
 ויחנו בעצין גבר: לו ויסעו מעצין
 גבר ויחנו במדבר־צן הוא קדש:
 לו ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר
 בקצה ארץ אדום: לח ויעל אהרן
 הכהן אל־הר ההר על־פי יהוה
 וימת שם בשנת הארבעים לצאת

בחרדה: כה ונטלו
 מחרדה ושרו
 במקהלות: כו ונטלו
 ממקהלות ושרו
 בתחת: כז ונטלו מתחת
 ושרו בתרח: כח ונטלו
 מתרח ושרו במתקה:
 כט ונטלו ממתקה ושרו
 בחשמנה: ל ונטלו
 מחשמנה ושרו
 במסרות: לא ונטלו
 ממסרות ושרו בבני
 יעקן: לב ונטלו מבני
 יעקן ושרו בחר
 הגדגד: לג ונטלו מחר
 הגדגד ושרו ביטבתה:
 לד ונטלו מיטבתה ושרו
 בעברנה: לה ונטלו
 מעברנה ושרו בעצין
 גבר: לו ונטלו מעצין
 גבר ושרו במדברא
 דצן היא רקם: לו ונטלו
 מרקם ושרו בהור
 טורא בספי ארעא
 דאדום: לח וסלק אהרן
 כהנא להור טורא על
 מימרא דיי ומית תמן
 בשנת ארבעין למפק

רש"י

(לח) על פי ה'. מלמד שמת צנשיקה (צ"צ ז.):

עמרת רש"י

(לח) על פי ה'. נדרש לפניו ולאחריו כלומר ויעל אהרן הכהן אל ההר ההר על פי ה' וקרי
 ביה נמי על פי ה' וימת שם [שפתי חכמים] מלמד שמת צנשיקה (צ"צ ז.):

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵא
 דְּמִצְרַיִם בְּיַרְחֵא
 חֲמִשָּׁאָה בְּחַד לְיַרְחֵא:
 לֹט וְאַהֲרֹן בֶּר מֵאָה
 וְעִשְׂרִין וְתֵלַת שָׁנִין בֶּד
 מִית בְּהוֹר טוֹרֵא:
 מ וְשִׁמְעֵ בְּנֵעֲנָא מִלְבָּא
 דְּעָרָד וְהוּא יִתְב
 בְּדְרוֹמָא בְּאַרְעֵא דְכְנָעַן
 בְּמִיתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 מֵא וְנָטְלוּ מֵהוֹר טוֹרֵא
 וְשָׂרוּ בְּצִלְמוֹנָה:
 מֵב וְנָטְלוּ מִצִּלְמוֹנָה וְשָׂרוּ
 בְּפוֹנִן: מֵג וְנָטְלוּ מִפוֹנִן
 וְשָׂרוּ בְּאַבוֹת: מֵד וְנָטְלוּ
 מֵאַבוֹת וְשָׂרוּ בְּמִגּוֹת
 עֵבְרָאִי בְּתַחוּם מוֹאָב:
 מֵה וְנָטְלוּ מִמִּגּוֹתָא וְשָׂרוּ
 בְּדִיבּוֹן גָּד: מו וְנָטְלוּ
 מִדִּיבּוֹן גָּד וְשָׂרוּ
 בְּעֵלְמוֹן דְּבִלְתִּימָה:
 מֵז וְנָטְלוּ מִעֵלְמוֹן
 דְּבִלְתִּימָה וְשָׂרוּ בְּטוֹרֵי
 דְּעֵבְרָאִי דְקָדִים נָבו:
 מֵח וְנָטְלוּ מִטוֹרֵי דְעֵבְרָאִי

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם בַּחֲדָשׁ
 הַחֲמִישִׁי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ: לֹט וְאַהֲרֹן
 בְּנֵי-שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמֵאֵת שָׁנָה
 בָּמָתוֹ בְּהוֹר הָהָר: מ וְיִשְׁמֵעַ
 הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרֹד וְהוּא יוֹשֵׁב בְּנֹגֵב
 בְּאַרְצֵי כְנָעַן בָּבֵא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 מֵא וַיִּסְעוּ מֵהַר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצִלְמוֹנָה:
 מֵב וַיִּסְעוּ מִצִּלְמוֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּפוֹנִן:
 מֵג וַיִּסְעוּ מִפוֹנִן וַיַּחֲנוּ בְּאַבְתָּ: מֵד וַיִּסְעוּ
 מֵאַבְתָּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֵבְרִים בְּגִבּוֹל
 מוֹאָב: מֵה וַיִּסְעוּ מֵעֵיִם וַיַּחֲנוּ בְּדִיבּוֹן
 גָּד: מו וַיִּסְעוּ מִדִּיבּוֹן גָּד וַיַּחֲנוּ בְּעֵלְמוֹן
 דְּבִלְתִּימָה: מֵז וַיִּסְעוּ מִעֵלְמוֹן דְּבִלְתִּימָה
 וַיַּחֲנוּ בְּהַרֵי הָעֵבְרִים לְפָנֵי נָבו:
 מֵח וַיִּסְעוּ מֵהַרֵי הָעֵבְרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבַת

דש"י

(מ) וישמע הכנעני. ללמדך שמיסת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בשראל לפיכך חזר וכתבה (ר"ה ג.): (מד) בעיי העברים. לשון חרבות וגלים כמו (מיכה א 1) לעי השדה (תהלים ע"א) שמו את ירושלים לעיים:

עמרת רש"י

(מ) וישמע הכנעני. כאן לא נאמר אחריו כמו בפרשת חקת (כ"א א) ששמע שבאו בני ישראל דרך האתרים למלחמה עליהם וגם אינו מפרש אחריו מידי לכן מוכרח כי כאן בא נשפתי חכמים ללמדך שמיסת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בשראל לפיכך חזר וכתבה (ר"ה ג.): (מד) בעיי העברים. לשון חרבות וגלים של אבנים

במדבר לג מסעי שפג
**מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יִרְחוּ: מִטּוֹ וַיִּחַנּוּ עַל-
הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשֻׁמֹת עַד אֲבֵל
הַשָּׁטִים בְּעֶרְבַת מוֹאָב: ם שְׁלִישֵׁי חֲמִישֵׁי
כִּשְׁהֵן מַחֻבְרִין נ וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה
בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל-יַרְדֵּן יִרְחוּ לֵאמֹר:
נֹא דַבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶל-אֶרֶץ
כְּנַעַן: נב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת-כָּל-יֹשְׁבֵי
הָאֶרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֶת כָּל-**

יִשְׂרָוּ בְּמִישְׁרָיָא דְמוֹאָב
עַל יַרְדֵּנָא דִירְחוּ:
מִטּוֹ וּשְׂרוּ עַל יַרְדֵּנָא
מִבֵּית יְשֻׁמוֹת עַד
מִיִּשְׂר שְׁטִין בְּמִישְׁרָיָא
דְמוֹאָב: נ וּמְלִיל יִי עִם
מֹשֶׁה בְּמִישְׁרָיָא דְמוֹאָב
עַל יַרְדֵּנָא דִירְחוּ
לְמִימְרֵ: נֹא מְלַל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן
אַרִי אַתּוֹן עֹבְרִין יַת
יַרְדֵּנָא לְאַרְעָא דְכְנַעַן:
נב וְתִתְרַכּוּן יַת כָּל יֹתְבֵי
אַרְעָא מִן קְדַמִּיכוֹן

רש"י

(מט) מבית הישמת עד אבץ השטים. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל דאמר רצה בר צר חנה לדידי חזי לי ההוא אחרא וכו' (עירונין נה:): אבץ השטים. מישור של שטים אצל שמו: (נא) כי אתם עברים את הירדן וגו' והורשתם וגו'. והלא כמה פעמים הזהירו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברים צרדן צינשה על מנת כן תעברו ואם לאו מים צאין ושוטפין אתכם וכן מצינו (יהושע ד י) שאמר להם יהושע צעודם צרדן וכו' כדאיתא במסכת סוטה (לד.) ונתוספתא דסוטה: (נב) והורשתם. וגרשתם:

עמרת רש"י

(מצודות תהלים עט א) כמו (מיכה א ו) לעי השדה (תהלים עט א) שמו את ירושלים לעיים: (מט) מבית הישמת עד אבץ השטים. חנו בני ישראל כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל שהם ג' פרסאות דמבית הישימות עד אבץ השטים י"ב מיל הם [שפתי חכמים] דאמר רצה בר צר חנה לדידי חזי לי ההוא אחרא וכו' והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי (עירונין נה:): אבץ השטים. מישור של שטים אצל שמו כמו שמפרש רש"י (לך לך יד ו) איל פארן. מישור של פארן איל שמו, ומישור של שטים אבץ שמו [שפתי חכמים]: (נא) כי אתם עברים את הירדן וגו' והורשתם וגו'. והלא כמה פעמים הזהירו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברים צרדן צינשה על מנת כן תעברו כי הירדן הוא הדבר המונע ביאת הארץ ואם יעברו ישראל בירדן על מנת להוריש, המונע הזה נבקע וכבר לא יהיה להם מונע כלל [גור אריה] ואם לאו מים צאין ושוטפין אתכם וכן מצינו (יהושע ד י) שאמר להם יהושע צעודם צרדן וכו' כדאיתא במסכת סוטה (לד.) ונתוספתא דסוטה: (נב) והורשתם. וגרשתם ואינו לשון ירושה דאם כן היה לו לומר וירשתם [שפתי חכמים]:

שפד

במדבר לג מפעי

תרגום

מִשְׁכֵּיתֶם וְאֵת כָּל־צִלְמֵי מִסְכְּתֵם
 תֵּאבְדוּ וְאֵת כָּל־בְּמוֹתֵם תִּשְׁמִידוּ:
 נג וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתֶם־בָּהּ
 כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ
 אֹתָהּ: נד וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת־הָאָרֶץ
 בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לְרֹב תִּרְבּוּ
 אֶת־נַחְלָתוֹ וְלִמְעַט תִּמְעִיט אֶת־
 נַחְלָתוֹ אֵל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שְׁמָה
 הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם
 תִּתְנַחֲלוּ: נה וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־
 יִשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר

ותכדון ית כל בית
 סגדתהון וית כל צלמי
 מתכתהון תכדון וית
 כל במתהון תשצון:
 נג ויתתרכון ית יתבי
 ארעא ויתתבון בה ארי
 לכון יהבית ית ארעא
 למירת יתה: נד ותחסנון
 ית ארעא בעדבא
 לזרעיתכון לסגיא
 תסגון ית אחסנתהון
 ולזעירי תזעירון ית
 אחסנתהון לדפוק ליה
 תפון עדבא די ליה יהי
 לשבטי אבהתכון
 תחסנון: נה ואם לא
 תתרכון ית יתבי ארעא

רש"י

משכיתם. כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסכנין את הקרקע ברצפת אננים של שיש להשתחוות
 עליהם צפישוט ידים ורגלים כדכתיב (ויקרא כו א) ואבן משכית לא תתנו צארנכס להשתחוות עליה:
 מסכתם. כתרגומו מסכתהון: (נג) והורשתם את הארץ. והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם זה מוכלו
 להתקיים זה ואם לאו לא מוכלו להתקיים זה: (נד) אל אשר יצא לו שמה. מקרא קצר הוא זה אל
 מקום אשר יאל לו שמה הגורל לו יהיה: למטות אבתיכם. (נ"ז ק"ז) לפי חשבון יולאי מצרים דבר אחר
 בשנים עשר גזולין כמנין השננים: (נה) והיה אשר תותירו מדהם. יהיו לכם לרעה:

עמרת רש"י

משכיתם. כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסכנין את הקרקע ברצפת אננים של שיש
 להשתחוות עליהם צפישוט ידים ורגלים כדכתיב (ויקרא כו א) ואבן משכית לא תתנו צארנכס
 להשתחוות עליה: מסכתם. כתרגומו צלמי מתכתהון צלמים ממתכת: (נג) והורשתם את
 הארץ. והורשתם אותה מיושביה כי והורשתם לשון גירוש הוא ואם כן את הארץ פירושו
 יושבי הארץ [שפתי חכמים] ואז וישבתם זה מוכלו להתקיים זה ואם לאו לא מוכלו להתקיים
 זה: (נד) אל אשר יצא לו שמה. מקרא קצר הוא זה כאילו כתיב אל מקום אשר יאל
 לו שמה הגורל לו יהיה: למטות אבתיכם. (נ"ז ק"ז) לפי חשבון יולאי מצרים שאחר
 שנשלו הבנים חלקוה לבניהם באי הארץ לפי האבות שיצאו ממצרים (ע' רש"י לעיל כו נה) [שפתי
 חכמים]. דבר אחר בשנים עשר גזולין כמנין השננים: (נה) והיה אשר תותירו מדהם. יהיו

במדבר לג מסעי שפה
 תותירו מהם לשבים בעיניכם
 ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על-
 הארץ אשר אתם ישבים בה:
 ויהי כאשר דמיתו לעשות להם
 מעשה לכם: פ לד א וידבר יהוה
 אל-משה לאמר: ב צו את-בני
 ישראל ואמרת אליהם כי-אתם
 באים אל-הארץ פנען ואת הארץ
 אשר תפל לכם בנחלה ארץ פנען

מן קדמיכון ויהי די
 תשארון מנהון לסיען
 ונאלו וזן לקבליכון
 ולמשרון מקפנכון
 ויעיקון לבון על ארעא
 די אתון יתבין בה:
 ו יהי כמא די חשבית
 למעבר להון אמבר
 לבון: א ומליל יי עם
 משה למימר: ב פקד
 ית בני ישראל ותימר
 להון ארי אתון עלין
 לארעא דכנען דא
 ארעא די תתפלג לבון
 באחסנא ארעא דכנען

רש"י

לשבים בעיניכם. ליתדות המנקרות עיניכם. תרגום של יתדות סיכיא (שמות כו יט): ולצנינם. פותרין
 עו הפותרים לשון מסוכת קונים הסובצת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יולא ונא: וצררו אתכם.
 כתרגמו:

לד (ב) זאת הארץ אשר תפלו לכם וגו'. לפי שהרבה מלות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוץ לארץ
 הולך לכתוב מלרני גבולי רוחותיה סביב. לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המלות נוהגות: תפלו לכם.
 על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה ומדרש אגדה אומר, על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של
 שבעה אומות מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין זהם עוד כח (תנחומא):

עמרת רש"י

לכם לרעה ולא שתותירו אותם בכוננה שיהיו לשכים בעיניכם כדמשמע מקרא [שפתי חכמים]:
 לשכים בעיניכם. ליתדות המנקרות עיניכם. תרגום של יתדות סיכיא (שמות כו יט):
 ולצנינם. פותרין עו הפותרים לשון מסוכת קונים כמו מסך פחח כלומר גדר [שפתי חכמים]
 הסובצת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יולא ונא: וצררו אתכם. כתרגמו ויעיקון לבון
 לשון צרה ומצרו (אונקלוס במדבר י ט):

לד (ב) זאת הארץ אשר תפלו לכם וגו'. לפי שהרבה מלות נוהגות בארץ ואין נוהגות
 בחוץ לארץ הולך לכתוב מלרני הוא בכל מקום ברש"י הגבול כלומר הרצועה המקפת את
 ארץ ישראל [שפתי חכמים] גבולי רוחותיה סביב. לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המלות
 החליות בארץ נוהגות: תפלו לכם. על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה כמו
 הפיל פור הוא הגורל (אסתר ג ז) [שפתי חכמים] ומדרש אגדה אומר, על ידי שהפיל הקב"ה
 שריהם של שבעה אומות של ארץ כנען מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין זהם

לְגַבְלֹתֶיהָ: ג וְהָיָה לָכֶם פֶּאת־נֶגֶב
 מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי אָדוֹם וְהָיָה לָכֶם
 גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יַם־הַמֶּלַח קְדָמָה:

לְתַחֲמוֹמָהּ: ג וְיָהִי לְכוֹן
 רוּחַ דְּרוֹמָא מִמִּדְבַּרָא
 דְּצִן עַל תַּחֲמוֹמֵי אָדוֹם
 וְיָהִי לְכוֹן תַּחֲוֹם דְּרוֹמָא
 מִסְפִּי יַמָּא דְּמִלְחָא

רש"י

(ג) והיה לכם פאת נגב. רוח דרומית אשר מן המזרח למערב: במדבר צין. אשר אלל אדום מתחיל מקצוה דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות. כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אלל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה. ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנאמר בפרשה זו (פסוק ה) מעצמון נחלה מצרים והיו תולדותיו הימה. ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנאמר (יהושע יג ג) מן השיחור אשר על פני מצרים ומפסיק צין ארץ מצרים לארץ ישראל וארץ אדום אללה לנד המזרח וארץ מואב אלל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעצירם את הנילוס לנד לפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן והיו שנאמר (שמות יג יז) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתיים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתיים (נפיה ז ה) יושבי חבל הים גוי כרתיים. ולא נחם אותם הדרך אלל הסינן והוליאם דרך דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל (כ לה) מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבות בלדו, והוליאם אלל דרום מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום

עמרת רש"י

עוד כח (תנחומת): (ג) והיה לכם פאת נגב. לאו דוקא הפאה של נגב אלא כל [שפתי חכמים] רוח דרומית אשר מן המזרח למערב: במדבר צין. בא להודיע מקום מצב מדבר צין בארץ כנען שהיא ארץ תשעה מטות, "על ידי אדום" הכתוב בקרא פירושו [מזרח] אשר אלל אדום מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות. כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אלל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה. ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנאמר בפרשה זו (פסוק ה) מעצמון נחלה מצרים והיו תולדותיו הימה. ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנאמר (יהושע יג ג) מן השיחור היינו נילוס [שפתי חכמים] אשר על פני מצרים ומפסיק צין ארץ מצרים לארץ ישראל וארץ אדום אללה לנד המזרח וארץ מואב אלל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעצירם את הנילוס לנד לפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן והיו שנאמר (שמות יג יז) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתיים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתיים (נפיה ז ה) יושבי חבל הים גוי כרתיים. ולא נחם אותם הדרך אלל הסינן והוליאם אל המדבר והוא שקראו יחזקאל (כ לה) מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבות בלדו, והוליאם אלל דרום מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שייחס ליכנס בלדו ולעצור דרך רחבה דרך רוחב ארץ אדום וליכנס לארץ ולא אבה והולכו לבצור את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר (שופטים יא יז) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה. והלכו כל דרומה של מואב עד סופה ומשם הפכו פניהם לנפון

שפז

במדבר לד מסעי

תרגום

וּנְסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעַלָּה
 עֲקָרְבַיִם וְעַבְרֵי צִנְהָ כְּתִיב וְהָיָה קְרִי וְהָיָה
 תּוֹצְאֹתָיו מִנֶּגֶב לְקֹדֶשׁ בְּרִנְעָה וַיֵּצֵא

קְדוּמָא: ד וַיִּסְחַר לְכוּן
 תְּחוּמָא מְדְרוּמָא
 לְמַסְקָנָא דְעֲקָרְבַיִם
 וַיַּעֲבֵר לְצִין וְהָיוּן
 מִפְּקִנְוֵהי מְדְרוּמָא

רש"י

שיניחם ליכנס בארצו ולעבור דרך רחצה ולא אנה והוא רכזו לסבוב את כל דרומה של ארץ עד צואתם לדרומה של ארץ מואב שנאמר (שופטים יא יז) וגם אל מלך מואב שלח ולא אנה. והלכו כל דרומה של מואב עד סופה ומשם הפכו פניהם לנפון עד שקצבו כל מצר גבול מזרחי שלה לרחצה וכשכלו את מזרחתה מלאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחתה של ארץ כנען, והירדן מפסיק ביניהם והוא שנאמר ציפתח (שופטים יא יח) וילך במדבר ויסב את ארץ ארץ מואב ואת ארץ ארץ מואב ואת ארץ מואב שמש לארץ מואב. וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיתה בצפונה של ארץ מואב. וקרצו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב. נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אלל ארץ: (ד) ונסב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעַלָּה עֲקָרְבַיִם. כל מקום שנאמר ונסב או יצא מלמד שלא היה המצר שזה אלל הולך ויוצא לחון יוצא המצר ועוקם לזד צפונה של עולם צאלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבית נמצא מעלה עקרבית לפניו מן המצר: ועבר צנחה. אל לין כמו מצרימה: והיו תוצאותיו. קלותיו. בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר. מתפשט המצר ומרחיב לזד צפון של עולם ונמשך עוד צאלכסון למערב וצא לו לחצר אדר ומשם לעמון ומשם לנחל מצרים. ולשון ונסב האמור כאן (פסוק ה) לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שזלטה לזד צפון היחה מקדש ברנע עד לעמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לזד הדרום וצא לו לנחל מצרים ומשם לזד

עטרת רש"י

עד שקצבו כל מצר גבול מזרחי שלה לרחצה וכשכלו את מזרחתה מלאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחתה של ארץ כנען, והירדן מפסיק ביניהם והוא שנאמר ציפתח (שופטים יא יח) וילך במדבר ויסב את ארץ ארץ מואב ואת ארץ ארץ מואב ואת ארץ מואב שמש לארץ מואב. וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיתה בצפונה של ארץ מואב. וקרצו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב. נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אלל ארץ: (ד) ונסב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעַלָּה עֲקָרְבַיִם. כל מקום שנאמר ונסב או יצא מלמד שלא היה המצר שזה בקו ישר אלל הולך ויוצא לחון ובזה מתקצר גבול ארץ ישראל ואחר כך יוצא המצר ועוקם לזד צפונה של עולם לצד ארץ ישראל וממשיך צאלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבית מדכתיב מנגב למעלה עקרבית [שפתי חכמים] נמצא מעלה עקרבית לפניו מן המצר תוך גבול ארץ ישראל: ועבר צנחה. אל לין דה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה [שפתי חכמים] כמו מצרימה במקום למצרים: והיו תוצאותיו. קלותיו. בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר. מתפשט המצר ומרחיב לזד צפון של עולם כלומר הגבול של ארץ ישראל מתפשט בצד דרום של עולם ואם כן מתרחב הגבול של ארץ ישראל לצד צפון של עולם ודו"ק היטב ונמשך עוד צאלכסון למערב וצא לו לחצר אדר ומשם לעמון ומשם לנחל

לְרִקֵּם גִּיָּאָה וַיִּפּוֹק
 לְחֻצֵר אֲדָר וַיַּעֲבֵר
 לְעֶצְמוֹן: ה וַיִּסְחַר תְּחֻמָּא
 מֵעֶצְמוֹן לְנַחֲלָא
 דְּמִצְרַיִם וַיְהוֹן מִפְּקִנְוֵהוּ
 לְיִמָּא: ו וַתְּחֻס מֵעֲרָבָא
 וַיְהִי לְכוּן יִמָּא רַבָּא
 וַתְּחֻמֵּיהּ דִּין יְהִי לְכוּן
 תְּחֻס מֵעֲרָבָא: ז וְדִין יְהִי
 לְכוּן תְּחֻס צְפוּנָא מִן

חֻצֵר־אֲדָר וַעֲבַר עֶצְמוֹנָה: ה וַנִּסַּב
 הַגָּבּוּל מֵעֶצְמוֹן נַחֲלָה מִצְרַיִם וְהָיוּ
 תּוֹצְאוֹתָיו הַיְמָנָה: ו וַגָּבּוּל יָם וְהָיָה
 לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וַגָּבּוּל זֶה־יְהִי
 לָכֶם גָּבּוּל יָם: ז וְזֶה־יְהִי לָכֶם גָּבּוּל
 צְפוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל תִּתְּאוּ לָכֶם הַר

רש"י

המערב אל היס הגדול שהוא מזר מערבה של כל ארץ ישראל. נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבת דרומית: (ה) והיו תוצאותיו הימנה. אל מזר המערב שאין עוד גבול נגד מאריך לצד המערב משם והלאה: (ו) וגבול ים. ומזר מערבי מהו: והיה לכם הים הגדול. למזר: וגבול. הנסין שנתוך היס אף הס מן הגבול והס איים שקורין חיל'ס בלע"ז (גיטין ט.): (ז) גבול צפון. מזר לפון: מן היס הגדול תתאו לכם הר ההר. שהוא במקצוע לפונת מערבת. וראשו משפיע ונכנס לתוך היס ויש מרוחב היס לפנים הימנו ומולת הימנו: תתאו. תשפעו לכם לנטות ממערב לפון אל הר ההר: תתאו. לשון סיבה כמו (ד"ה ז יב יא) אל מא הר'נים ומאי השער (יחזקאל מ י) היגיע שקורין אפנדיץ שהוא מוסב ומשופע:

עמדת רש"י

מצרים. ולשון ונסב האמור כאן (פסוק ה) אין פירושו כמו נסב דלעיל דשם פירושו שהמיצר היה מתעקם לכוון ארץ ישראל ונמצא גבול ארץ ישראל מתקצר אבל ונסב דכאן היה המצר מתעקם לנחל מצרים שהוא דרומו של עולם נמצא שגבול ארץ ישראל מתרחב לפי שכתב ואלא חזר אדר שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד לפון היטה מקדש ברנע עד עצמון כלומר שלא היה מרחיב יותר משבא לחצר אדר אלא עומד ברוחב הראשון ושפתי חכמים ומשם והלאה נתקצר המזר ונסב לצד הדרום ונא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל היס הגדול שהוא מזר מערבה של כל ארץ ישראל. נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבת דרומית: (ה) והיו תוצאותיו הימנה. אל מזר המערב שאין עוד גבול נגד מאריך לצד המערב משם והלאה: (ו) וגבול ים. כלומר ומזר מערבי מהו: והיה לכם הים הגדול. למזר: וגבול. השני הכתוב בקרא הם הנסין האיים שנתוך היס אף הס מן הגבול והס איים שקורין חיל'ס illes בלע"ז (גיטין ט.): יבשת מקפת מים: (ז) גבול צפון. מזר לפון: מן היס הגדול תתאו לכם הר ההר. שהוא במקצוע לפונת מערבת. וראשו משפיע משופע ונכנס לתוך היס ויש מרוחב היס לפנים הימנו רצה לומר ברוחב היה היס מסבב את ההר בצד פנים דהיינו בצד ארץ ישראל ומולת הימנו דהיינו חוצה לארץ (שפתי חכמים): תתאו. תשפעו לכם לנטות ממערב לפון אל הר ההר: תתאו. לשון סיבה לכוון ההליכה כמו (ד"ה ז יב יא) אל מא הר'נים אל חדר הרצים (יד"ק שם) ומאי השער (יחזקאל מ י) היגיע רש"י

הָהָר: ה מהר ההר תתאו לבא חמת
 והיו תוצאת הגבל צדדה: ט ויצא
 הגבל ופרנה והיו תוצאתיו חצר
 עינן זה יהיה לכם גבול צפון:
 והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר
 עינן שפמה: יא וירד הגבל משפם
 הרבלה מקדם לעין וירד הגבל
 ומחה על כתף ים כנרת קדמה:

יבא רבא תכונן לבון
 להר טורא: ה מהור
 טורא תכונן למטי
 חמת ויהון מפקנהי
 דתחומא לצדד: ט ויפוק
 תחומא לפרון ויהון
 מפקנהי לחצר עינן
 דין יהי לבון תחום
 צפונא: י ותכונן לבון
 לתחום קדומא מחצר
 עינן לשפם: יא ויחות
 תחומא משפם לרבלה
 ממדינת לעין ויחות

רש"י

(ח) מהר ההר. תסנו ותלכו אל מנר הנפון לנד המזרח ותפגעו בלכא חמת זו אנטוכיא (תרגום ירושלמי):
 תוצאת הגבול. סופי הגבול. כל מקום שנאמר תוצאות הגבול, או המנר כלה שם לגמרי ואינו עוזר להלן
 כלל או משם מתפשט ומרחיב ויואל לאחוריו להמשך להלן צאלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב
 המדה הראשון קראו תוצאות ששם כלמה אותה מדה: (ט) והיו תוצאתיו חצר עינן. הוא היה סוף
 המנר הנפוני. ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מנר המזרחי:
 (י) והתאויתם. לשון הסנה ונטיה כמו תחאו: שפמה. במנר המזרחי ומשם הרבלה: (יא) מקדם לעין.
 שם מקום והמנר הולך במזרחו נמצא העין לפניו מן המנר ומארץ ישראל הוא: וירד הגבול. כל שהגבול
 הולך מנפון לדרום הוא יורד והולך: ומחה על כתף. ענר: ים כנרת קדמה. שיהא ים כנרת תוך

עמרת רש"י

מסביר הפועל "תחאו" על פי שם העצם "תא" שקורין אפנדיץ appendice הוא מבנה בהמשך
 הבנין הראשי [באר] שהוא מוסב מוסף ומשופע: (ח) מהר ההר. תסנו ותלכו אל מנר
 הנפון לנד המזרח ותפגעו בלכא חמת זו אנטוכיא (תרגום ירושלמי): תוצאת הגבול. סופי
 הגבול. כל מקום שנאמר תוצאות הגבול, או המנר כלה שם לגמרי ואינו עוזר להלן כלל או
 משם מתפשט ומרחיב ויואל לאחוריו להמשך להלן צאלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין
 רוחב המדה הראשון קראו תוצאות ששם כלמה אותה מדה רצה לומר מצדדה עד חצר עינן
 ימשוך המיצר לדרומו של עולם ממערב למזרח נמצא שארץ ישראל מתקצר והמיצר מרחיב
 [שפתי חכמים]: (ט) והיו תוצאתיו חצר עינן. הוא היה סוף המנר הנפוני. ונמצאת חצר
 עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מנר המזרחי: (י) והתאויתם. לשון
 הסנה ונטיה כמו תחאו: שפמה. במנר המזרחי ומשם הרבלה: (יא) מקדם לעין. שם
 מקום והמנר הולך במזרחו נמצא העין לפניו מן המנר ומארץ ישראל הוא: וירד הגבול.
 כל שהגבול הולך מנפון לדרום הוא יורד והולך: ומחה על כתף. ענר שפת: ים כנרת

יב וַיֵּרֶד הַגְּבוּל הַיִּרְדְּנָה וְהָיוּ תּוֹצְאֹתָיו
 יג ים הַמֶּלֶח זֹאת תְּהִי־לָכֶם הָאָרֶץ
 יד לַגְּבֻלְתֶּיהָ סְבִיב: יו וַיֵּצֵאוּ מִשָּׁה אֶת־בְּנֵי
 יא יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 יב תִּתְנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרֵל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 יג לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמִּטּוֹת וַחֲצֵי הַמִּטָּה:
 יד כִּי לָקְחוּ מִטָּה בְּנֵי הָרְאוּבֵנִי לְבֵית
 יה אֲבֹתָם וּמִטָּה בְּנֵי־הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם
 יז וַחֲצֵי מִטָּה מִנִּשְׂאָה לָקְחוּ נַחֲלָתָם:
 יח שְׁנֵי הַמִּטּוֹת וַחֲצֵי הַמִּטָּה לָקְחוּ
 יט נַחֲלָתָם מֵעֶבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קְדָמָה
 כ מִזְרָחָה: פ רביעי שישי כשהן מחוברין

תחומא וימטי על פיה
 ים גגסר קדומא:
 יב ויחיות תחומא לירדנא
 ויהיון מפקננהו לימא
 דמלקחא דא תהי לכון
 ארעא לתחומהא סחור
 סחור: יג ופקיד משה
 ית בני ישראל למימר
 דא ארעא די תתחסגון
 יתה בעדבא די פקיד
 יי למתן לתשעת
 שבטין ופלגות שבטא:
 יד ארי קבילו שבטא
 דבני ראובן לבית
 אבהתהון ושבטא דבני
 גד לבית אבהתהון
 ופלגות שבטא דמנשה
 קבילו אחסנתהון:
 טו תרין שבטין ופלגות
 שבטא קבילו

רש"י

לגבול צמערב והגבול צמזרח ים כנרת ומשם יורד אל הירדן והירדן מושך וצא מן הצפון לדרום צאלכסון
 נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרח של ארץ ישראל כנגד ים כנרת
 עד שופל צים המלח ומשם כלה הגבול בתולאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מנר מקצוע דרומית
 מזרחית הרי סוצבת אותה לארבע רוחותיה: (טו) קדמה מזרחה. אל פני העולם שהם צמזרח שרות
 מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל:

עפרת רש"י

קדמה. שיהא ים כנרת תוך לגבול צמערב והגבול צמזרח ים כנרת ומשם יורד אל הירדן
 והירדן מושך וצא מן הצפון לדרום צאלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים
 כנרת ומושך לצד מזרח של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שופל צים המלח ומשם כלה
 הגבול בתולאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מנר מקצוע דרומית מזרחית הרי סוצבת אותה
 לארבע רוחותיה: (טו) קדמה מזרחה. קדמה הוא לשון פנים וזהו שפירש [שפתי חכמים] אל
 פני העולם שהם צמזרח שרות מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין
 וצפון לשמאל:

טז וידבר יהוה אל-משה לאמר:
 ז אלה שמות האנשים אשר-ינחלו
 לכם את-הארץ אלעזר הכהן
 ויהושע בן-נון: יח ונשיא אחד נשיא
 אחד ממשטה תקחו לנחל את-הארץ:
 יט ואלה שמות האנשים למטה
 יהודה כלב בן-יפנה: כ ולמטה בני
 שמעון שמואל בן-עמיהוד: כא למטה
 בנימן אלידד בן-כסלון: כב ולמטה
 בני-דן נשיא בקי בן-יגלי: כג לבני
 יוסף למטה בני-מנשה נשיא חניאל
 בן-אפרד: כד ולמטה בני-אפרים

אחסנתהון מעברא
 לירדנא דירחו קדומא
 מדינחא: טז ומליל יי עם
 משה למימר: ז אלון
 שמהת גבריא די
 יחסנון לכון ית ארעא
 אלעזר כהנא ויהושע
 בר נון: יח ורבא חד
 רבא חד משבטא
 תסבון לאחסנא ית
 ארעא: יט ואלון שמהת
 גבריא לשבטא דיהודה
 כלב בר יפנה:
 כ ולשבטא דבני שמעון
 שמואל בר עמיהוד:
 כא לשבטא דבנימן
 אלידד בר כסלון:
 כב ולשבטא דבני דן
 רבא בקי בר יגלי:
 כג לבני יוסף לשבטא

דבני מנשה רבא חניאל בר אפרד: כד ולשבטא דבני אפרים רבא קמואל בר שפטן:

רשי"י

(יז) אשר ינחלו לכם. בשילכם כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשצטו (קדושין מב.) ומחלק נחלת השצטו למשפחות ולגברים וזכור לכל אחד ואחד חלק הגון. ומה שהן עושין יהיה עשוי כאלו עשאו שלוחים. ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שנמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשילכם ונמקומכם כמו (שמות יד יד) ה' ילחם לכם: (יח) לנחל את הארץ. שיהא נחל וחולק אותה נמקומכם:

עמרת רשי"י

(יז) אשר ינחלו לכם. בשילכם כל נשיא ונשיא אפטרופוס ממונה על שלו (רשי"י סוכה כז.) לשצטו (קדושין מב.) ומחלק נחלת השצטו שנקבע על פי הגורל [שפתי חכמים] למשפחות ולגברים רצה לומר וחלק המשפחות, חוזרים ומחלקים הנשיאים לגברים [מזרחי] וזכור לכל אחד ואחד חלק הגון. ומה שהן עושין יהיה עשוי כאלו עשאו שלוחים. ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שנמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשילכם ונמקומכם כמו (שמות יד יד) ה' ילחם לכם: (יח) לנחל את הארץ. שיהא נחל וחולק

שצב

במדבר לד מסעי

תרגום

נְשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־שַׁפְטָן: כה וּלְמִטָּה
 בְּנֵי־זְבוּלֹן נְשִׂיא אֶלְיָצֶפֶן בֶּן־פְּרֻזָּה:
 כו וּלְמִטָּה בְּנֵי־יִשָּׁשְׁכָר נְשִׂיא
 פְּלִטְיָאֵל בֶּן־עֵזֶן: כז וּלְמִטָּה בְּנֵי־אֲשֵׁר
 נְשִׂיא אַחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי: כח וּלְמִטָּה
 בְּנֵי־נַפְתָּלִי נְשִׂיא פְּדֵהָאֵל בֶּן־
 עַמִּיהוּד: כט אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 לְנַחַל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
 כְּנָעַן: פ חֲמִישִׁי לֵה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
 מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יַרְחוֹ
 לֵאמֹר: ז צוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַנוּ
 לְלוֹיִם מִנְּחֻלַת אַחֲזָתָם עָרִים לְשֶׁבֶת
 וּמִגְרָשׁ לְעָרִים סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ
 לְלוֹיִם: ח וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לְשֶׁבֶת
 וּמִגְרָשֵׁיהֶם יִהְיוּ לְבִהְמֹתָם וְלָרֶכֶשׁ

כה וּלְשֶׁבֶט דְּבִנֵי זְבוּלֹן
 רַבָּא אֶלְיָצֶפֶן בֶּן פְּרֻזָּה:
 כו וּלְשֶׁבֶט דְּבִנֵי
 יִשָּׁשְׁכָר רַבָּא פְּלִטְיָאֵל
 בֶּן עֵזֶן: כז וּלְשֶׁבֶט
 דְּבִנֵי אֲשֵׁר רַבָּא
 אַחִיהוּד בֶּן שְׁלֹמִי:
 כח וּלְשֶׁבֶט דְּבִנֵי נַפְתָּלִי
 רַבָּא פְּדֵהָאֵל בֶּן
 עַמִּיהוּד: כט אֵלֶּין דִּי
 פְּקִיד יְיָ לְאַחְסָנָא יְת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרְעָא
 דְּכְנָעַן: א וּמְלִיל יְיָ עִם
 מֹשֶׁה בְּמִישְׁרֵי מוֹאָב
 עַל יַרְדֵּן דִּירְחוֹ
 לְמִימְרֵ: ז פְּקִיד יְת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְיִתְּנוּ לְלוֹאֵי
 מִאֲחֻסְנַת אַחֲזָתָהוֹן
 קְרוֹיָן לְמִתְבֵּ וְרוּחַ
 לְקְרוֹיָא סְבִיבֵיהוֹן תִּתְּנוּ
 לְלוֹאֵי: ח וְהָיוּ קְרוֹיָא
 לְהוֹן לְמִתְבֵּ וְרוּחֵיהוֹן
 יִהְיוּ לְבִעִירָהוֹן
 וְלִקְנִיגֵיהוֹן וְלִכְל

רש"י

(כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה:

ד' (ב) ומג'רש. ריח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנו לעיר ואין ראשין לננות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זרעה (ערכין לה:):

עטרת רש"י

אותה נמקומכם: (כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה לכם במקומכם למחלקותיה לחלקה לבני ישראל:

ד' (ב) ומג'רש. ריח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנו לעיר ואין ראשין לננות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זרעה (ערכין לה:):

חיותהון: ד ורנחי קרניא
 די תתנון ללואי מכותל
 קרתא ולברא אלף
 אמין סחור סחור:
 ה ותמשחון מברא
 לקרתא ית רוח קדומא
 תרין אלפין באמין וית
 רוח דרומא תרין אלפין
 באמין וית רוח מערבא
 תרין אלפין באמין וית
 רוח צפונא תרין אלפין
 באמין וקרתא במציעא
 דין יהי להון רנחי
 קרניא: ו וית קרניא די
 תתנון ללואי ית שית
 קרני שזכותא די תתנון
 למערק תמן קטולא
 ועליהון תתנון ארבעין
 ותרמין קריון: ו כל
 קרניא די תתנון ללואי
 ארבעין ותמני קריון
 יתהון וית רנחיהון:
 ח וקרניא די תתנון
 מאחורת בני ישראל
 מן סגיא תסגון ומן
 זעירי תזעירון גבר

ולכל חיתם: ד ומגרשי הערים אשר
 תתנו ללויים מקיר העיר וחוצה אלף
 אמה סביב: ה ומדתם מחוץ לעיר
 את פאת קדמה אלפים באמה
 ואת פאת נגב אלפים באמה ואת
 פאת ים | אלפים באמה ואת פאת
 צפון אלפים באמה והעיר בתוך זה
 יהיה להם מגרשי הערים: ו ואת
 הערים אשר תתנו ללויים את שש
 ערי המקלט אשר תתנו לגם שמה
 הרצה ועליהם תתנו ארבעים
 ושתיים עיר: ז כל הערים אשר תתנו
 ללויים ארבעים ושמונה עיר אתהן
 ואת מגרשיהן: ח והערים אשר תתנו
 מאחזת בני ישראל מאת הרב
 תרבו ומאת המעט תמעטו איש

רש"י

(ג) ולכל חיתם. לכל נרמיהם (נדרים פא.): (ד) אלף אמה סביב. ואחריו הוא אומר אלפים באמה הא
 כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימים למגרש והחילוים לשדות וכרמים (סוטה כז.):

עמרת רש"י

(ג) ולכל חיתם. לכל נרמיהם (נדרים פא.): (ד) אלף אמה סביב. ואחריו הוא אומר
 אלפים באמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימים למגרש והחילוים
 לשדות וכרמים (סוטה כז.):

שצד

במדבר לה מסעי

תרגום

כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו
 ללוים: פ שיש שביעי כשהן מחוברין
 ט וידבר יהוה אל-משה לאמר: י דבר
 אל-בני ישראל ואמרת אליהם כי
 אתם עברים את-הירדן ארצה כנען:
 יא והקריתם לכם ערים ערי מקלט
 תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה-
 נפש בשגגה: יב והיו לכם הערים
 למקלט מגאל ולא ימות הרצח
 עד-עמדו לפני העדה למשפט:
 יג והערים אשר תתנו שש-ערי
 מקלט תהיינה לכם: יד את | שלש

כפום אחסנתיה די
 יחסנו יתן מקרווהי
 ללואי: ט ומליל יי עם
 משה למימר: י מלל
 עם בני ישראל ותימר
 להון ארי אתון עברין
 ית ירדנא לארעא
 דכנען: יא ותזמנון לכון
 קרוין קרוי שזבותא
 יהוין לכון וערוק לתמן
 קטולא דיקטול נפשא
 בשלו: יב ויהוין לכון
 קרויא לשזבא מגאל
 דמא ולא ימות קטולא
 עד דיקום קדם כגשתא
 לדניא: יג וקרוא די
 תתנוו שית קרוי
 שזבותא יהוין לכון:
 יד ית תלת קרויא תתנוו

רש"י

(יא) והקריתם. אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר (צראשית כו כ) כי הקרה ה' אלהיך לפני (ספרי): (יב) מגאל. מפני גואל הדם שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. (מכות ט:) מגיד שאף על פי שהדיל משה נחיו ג' ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע צאריך כנען (ספרי): (יד) את שלש הערים וגו'. (ספרי) אף על פי שצאריך כנען ט' שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דנגלעד נפיש רוחמים דכתיב (הושע ו ט) גלעד קרית פועלי

עמרת רש"י

(יא) והקריתם. אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר (צראשית כו כ) כי הקרה ה' אלהיך לפני (ספרי): (יב) מגאל. מפני גואל הדם שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. למה נאמר הא כתיב אחריו את שלש הערים תתנו וגו' ואת שלש הערים תתנו וגו' שמע מינה דשש הם אלא [נפחי חכמים] (מכות ט:) מגיד שאף על פי שהדיל משה נחיו ג' ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע צאריך כנען (ספרי): (יד) את שלש הערים וגו'. (ספרי) אף על פי שצאריך כנען ט' שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דנגלעד נפיש יש הרבה רוחמים דכתיב (הושע ו ט) גלעד קרית פועלי און עקובה מדס מליאה אורכי רציחה (רש"י שם):

תרגום

מעברא לנדנא וית
 תלת קרויא תתנון
 פארעא דכנען קרוי
 שזכותא יהוון: טו לבני
 ישראל ולגזירא
 ולתותביא דבניכון
 יהוון שית קרויא האלון
 לשזבא למערוק לתמן
 קל דיקטול נפשא
 בשלו: טז ואם במאן
 דפרזלא מתהי וקטליה
 קטולא הוא אתקטלא
 ותקטל קטולא: יז ואם

במדבר לה מסעי שצה
 הערים תתנו מעבר לירדן ואת
 שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי
 מקלט תהיינה: טו לבני ישראל ולגזר
 ולתושב בתוכם תהיינה ששה ערים
 האלה למקלט לנום שמה כל-
 מכה נפש בשגגה: טז ואם בכלי
 ברזל | הכהו וימת רצח הוא מות
 וימת הרצח: יז ואם באבן יד אשר-

רש"י

און עקובה מדס: (טו) ואם בכרי ברזל הכהו. אין זה מדבר צהורג צשווג הסמוך לו אלא צהורג צמויד וצא ללמד שהצורג בכל דבר צריך שיהא צו שיעור כדי להמית שנאמר צכולס אשר ימות צו דמתרגמינן דהיא כמסת דימות ציה, חוץ מן הצרול שגלוי וידוע לפני הקצ"ה שהצרול ממית צכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה צו תורה שיעור לכחוצ צו אשר ימות צו ואס תאמר צהורג צשווג הכחוצ מדבר הרי הוא אומר למטה (פסוק כג) או צכל אצן אשר ימות צה צלא ראות וגו' למד על האמורים למעלה צצהורג צמויד הכחוצ מדבר (ספרי): (יז) באבן יד. (ספרי) שיש צה מלא יד: אשר ימות בה. שיש צה שיעור להמית כתרגומו לפי שנאמר (שמות כא יח) והכה איש את רעהו צאצן ולא נחן צה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות צה (ספרי):

עמרת רש"י

(טו) ואם בכרי ברזל הכהו. אין זה מדבר צהורג צשווג הסמוך לו (פסוק כג) דשם אף על גב שהכהו בדבר הראוי להמית אינו חייב רק לגלות וכאן כתב מות יומת [גור אריה] אלא צהורג צמויד וצא ללמד שהצורג בכל דבר צריך שיהא צו שיעור כדי להמית שנאמר צכולס אשר ימות צו דמתרגמינן דהיא כמסת כשיעור [שפתי חכמים] דימות ציה, חוץ מן הצרול שגלוי וידוע לפני הקצ"ה שהצרול ממית צכל שהוא אפילו מחט שתחב לו כושט או בלבו (רש"י סנהדרין עו:) לפיכך לא נתנה צו תורה שיעור לכחוצ צו אשר ימות צו ואס תאמר אולי צהורג צשווג הכחוצ מדבר ומתוך הרי הוא אומר למטה (פסוק כג) או צכל אצן אשר ימות צה צלא ראות וגו' שאינו חייב אלא גלות כי שוגג הוא, אם כן [מזרחי] למד על האמורים למעלה צצהורג צמויד הכחוצ מדבר (ספרי): (יז) באבן יד. (ספרי) שיש צה מלא יד שהאבן תמלא כל היד ותהא בה ודאי שיעור [גור אריה] הראוי להמית אדם כמכה [שפתי חכמים]: אשר ימות בה. והא כבר כתיב באבן יד שיש בו כדי להמית, תרתי למה לי ויש לומר דחד ללמד שיש צה שיעור להמית על ידי הכאה כתרגומו אף שאין בו כדי להמית בזריקה והמית בו דרך

שצו

במדבר לה מסעי

תרגום

יְמוֹת בָּהּ הִכְהוּ וַיִּמַּת רֹצֵחַ הוּא
 מוֹת יוֹמַת הַרְצָח: יח אֹו בְּכָלִי עֵץ־יָד^ו
 אֲשֶׁר־יְמוֹת בּוֹ הִכְהוּ וַיִּמַּת רֹצֵחַ
 הוּא מוֹת יוֹמַת הַרְצָח: יט גָּאֵל הַדָּם
 הוּא יִמֵּית אֶת־הַרְצָח בְּפָגְעוֹ־בּוֹ
 הוּא יִמַּתְנוּ: כ וְאִם־בְּשִׁנְאָה יִהְיֶה־פָּנּוּ
 אֹו־הַשְּׁלִיךְ עָלָיו בְּצַדִּיהָ וַיִּמַּת: כא אֹו
 בְּאִיבָה הִכְהוּ בִּידּוֹ וַיִּמַּת מוֹת־יוֹמַת
 הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גָּאֵל הַדָּם יִמֵּית
 אֶת־הַרְצָח בְּפָגְעוֹ־בּוֹ: כב וְאִם־בְּפֶתַע
 בְּלֹא־אִיבָה הִדְפּוֹ אֹו־הַשְּׁלִיךְ עָלָיו
 אֲתִקְטֹלָ יִתְקַטֵּל מִחַיָּא קְטוֹלָ הוּא גָּאֵל דְּמָא יִקְטוֹל יֵת קְטוֹלָ בְּדֵ אֲתַחֲיִב לִיה מִן
 דִּינָא: כג וְאִם בְּתַכְפָּ בְּלֹא דְכָבוּ דְחָהִי אֹו רְמָא עֲלוּהִי כֹל מָאן בְּלֹא כְּמִן לִיה:

בְּאִבְנָא דְמַתְנַסְבָּא בִידָא
 דְהִיא כְּמַסַּת דִּי יְמוֹת
 בָּהּ מְחָהִי וְקַטְלִיהָ
 קְטוֹלָ הוּא אֲתִקְטֹלָ
 יִתְקַטֵּל קְטוֹלָ: יח אֹו
 בְּמָאן דְּעָא דְמַתְנַסְבָּא
 בִידָא דְהִיא כְּמַסַּת דִּי
 יְמוֹת בִּיה מְחָהִי
 וְקַטְלִיהָ קְטוֹלָ הוּא
 אֲתִקְטֹלָ יִתְקַטֵּל
 קְטוֹלָ: יט גָּאֵל דְּמָא
 הוּא יִקְטוֹל יֵת קְטוֹלָ
 בְּדֵ אֲתַחֲיִב לִיה מִן
 דִּינָא הוּא יִקְטֹלִיהָ:
 כ וְאִם בְּשִׁנְאָה דְחָהִי אֹו
 רְמָא עֲלוּהִי בְּכִמְנָא
 וְקַטְלִיהָ: כא אֹו בְּדָכְבוּ
 מְחָהִי בִידִיהָ וְקַטְלִיהָ
 אֲתִקְטֹלָ יִתְקַטֵּל מִחַיָּא קְטוֹלָ הוּא גָּאֵל דְּמָא יִקְטוֹל יֵת קְטוֹלָ בְּדֵ אֲתַחֲיִב לִיה מִן
 דִּינָא: כג וְאִם בְּתַכְפָּ בְּלֹא דְכָבוּ דְחָהִי אֹו רְמָא עֲלוּהִי כֹל מָאן בְּלֹא כְּמִן לִיה:

רש"י

(יח) או בכדי עץ יד. לפי שנאמר (שמות כא כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר צעק אשר ימות זו שיהא זו כדי להמית (ספרי): (יט) בפגעו בו. אפילו צמח ערי מקלט: (כ) בצדיה. כתרגומו כמנא פירושו צמארב: (כג) בפתע. צאונס. ותרגומו צמכף שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו:

עזרת רש"י

זריקה דאינו חייב. וחד שיהא בו כדי להמית בזריקה [שפתי חכמים] לפי שנאמר (שמות כא יח) והכה איש את רעהו צאצן ולא נתן זה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות זה (ספרי): (יח) או בכדי עץ יד. לפי שנאמר (שמות כא כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר צעק אשר ימות זו שיהא זו כדי להמית (ספרי): (יט) בפגעו בו. אפילו צמח ערי מקלט אם הרוצח מזיד הוא ובית דין לא המיתוהו וגלה לערי מקלט שלא ברשות בית דין מותר לגאל הדם להמית הרוצח [שפתי חכמים]: (כ) בצדיה. כתרגומו כמנא פירושו צמארב: (כג) בפתע. צאונס. ותרגומו צמכף פתאום (כמדבר יב ד). שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו:

כָּל-כְּלֵי בָּלָא צְדִיָּה: כִּג אֹו בְּכָל-אֲבָן
 אֲשֶׁר-יָמוּת בָּהּ בָּלָא רְאוּת וַיִּפֹּל
 עָלָיו וַיָּמָת וְהוּא לֹא-אוֹיֵב לוֹ וְלֹא
 מִבְּקֵשׁ רַעְתּוֹ: כד וּשְׁפָטוּ הָעֵדָה בֵּין
 הַמַּכֶּה וּבֵין גַּאֵל הַדָּם עַל
 הַמְּשַׁפְּטִים הָאֱלֹהִים: כה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה
 אֶת-הָרֹצֵחַ מִיַּד גַּאֵל הַדָּם וְהִשִּׁיבוּ
 אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל-עִיר מִקְלָמוֹ אֲשֶׁר-
 נָס שָׁמָּה וַיֹּשֶׁב בָּהּ עַד-מוֹת הַכֹּהֵן
 הַגָּדֹל אֲשֶׁר-מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן

טג או בכל אבן אבן יהיה
 כמסת די ימות בה
 בלא חזי ורמא עלוהי
 וקמליה והוא לא סני
 ליה ולא תבע בישתיה:
 כד וידונן פנשתא בין
 מחיא ובין גאל דמא
 על דיניא האלין:
 כה וישובון פנשתא ית
 קטולא מיד גאל דמא
 ותיבון יתיה פנשתא
 לקרית שובותיה די
 ערק לתמן ויתב בה
 עד דימות פהנא רבא
 די רבי יתיה במשח

רש"י

(כג) או בכל אבן אשר ימות בה. הכהו: בלא ראות. שלא ראהו: ויפול עליו. מכאן אמרו ההורג
 דרך ירידה גולה דרך עלייה אינו גולה (מכות ז:): (כה) עד מות הבהן הגדל. שהוא צא להשרות שכינה
 בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח צא לסלק השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים. אינו כדאי שיהא לפני
 כהן גדול (ספרי). דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו (מכות
 יא.): אשר משח אותו בשמן הקדש. לפי פשוטו, מן המקראות הקצרים הוא שלא פירש מי משחו
 אלא אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש. ורבותינו דרשוהו במסכת מכות (יא): לראיית דבר ללמד שאם
 עד שלא נגמר דינו מת הכהן הגדול ומינו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני

עמרת רש"י

(כג) או בכל אבן אשר ימות בה. אינו קשור על מה שלפניו דכתיב או השליך עליו
 כל כלי וגוי דאם כן הוי למכתב או כל אבן מאי בכל אבן אלא לומר בכל אבן [גור אריה]
 הכהו: בלא ראות. שלא ראהו: ויפול עליו. מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה שהיה לו
 להזהר דרך עלייה אינו גולה (מכות ז:): כי לא יכול להזהר [שפתי חכמים]: (כה) עד מות
 הבהן הגדל. שהוא צא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח צא לסלק השכינה
 מישראל ומקצר את ימי החיים. אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול (ספרי). דבר אחר לפי
 שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו (מכות יא.): אשר משח
 אותו בשמן הקדש. מהפסוק משמע שהרוצח משח לכהן גדול בשמן המשחה לכך אומר
 רש"י [שפתי חכמים] לפי פשוטו, פסוק זה מן המקראות הקצרים הוא שלא פירש מי משחו
 אלא פרושו הוא כאלו כתיב אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש. ורבותינו דרשוהו במסכת

קודש: כי ואם מפק
 יפוק קטולא ית תחום
 קרית שזכותיה די ערק
 לתמן: כי וישפח יתיה
 גאל דמא מברא
 לתחום קרית שזכותיה
 ויקטול גאל דמא ית
 קטולא לית ליה דמא:
 כי ארי בקרית שזכותיה
 יתב עד דימות פהנא
 רבא ובתר דימות
 פהנא רבא יתוב
 קטולא לארע
 אחסנתייה: כי ויהו אלון
 לבון לגורת דין
 לדריכון בכל
 מותבניכון: ל כל דיקטול
 נפשא לפום סהדין
 יקטול ית קטולא
 וסהיד חד לא יסהד
 באנש למקטל: לא וקא תקבלון ממון על אנש קטול די הוא תיב למקטל ארי

הקדש: כי ואם יצא יצא הרצח את-
 גבול עיר מקלטו אשר יגום שמה:
 כי ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול
 עיר מקלטו ורצח גאל הדם את-
 הרצח אין לו דם: כי בעיר מקלטו
 ישב עד-מות הכהן הגדל ואחרי-
 מות הכהן הגדל ישוב הרצח אל-
 ארץ אחרת: כי והיו אלה לכם לחקת
 משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם:
 ל כל-מכה-נפש לפי עדים ורצח
 את-הרצח ועד אחד לא-יענה
 בנפש למות: לא ולא-תקחו כפר
 באנש למקטל: לא וקא תקבלון ממון על אנש קטול די הוא תיב למקטל ארי

רש"י

שנאמר אשר משח אותו וכי הוא משחו לכהן או הכהן משח אותו לאל להביא את הנמשח צימו שמחורו
 צמיחתו: (כז) אין לו דם. הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל מושבתיכם. למד שמהא
 סנהדרין [קטנה] נוהגת צחיה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל (מכות ז.): (ל) כל מכה נפש וגו'. הבא
 להרגו על שהכה את הנפש (ספרי): לפי עדים ורצח. שיעידו שנמזיד ובהתראה הרגו: (לא) ולא תקחו

עטרת רש"י

מכות (יא): לראיית דבר ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת הכהן הגדול ומינו אחר תחתיו
 ולחחר מכאן נגמר דינו חוזר הרצח אל ארץ אחרת צמיחתו של כהן גדול שני שנאמר אשר
 משח אותו וכי הוא משחו לכהן או הכהן משח אותו לרוצח לאל להביא את הנמשח צימו
 שמחורו צמיחתו: (כז) אין לו דם. הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל
 מושבתיכם. למד שמהא סנהדרין [קטנה] נוהגת צחיה לארץ כל זמן שנוהגת סנהדרי
 גדולה [שפתי חכמים] בארץ ישראל (מכות ז.): (ל) כל מכה נפש וגו'. הבא להרגו את הרצח
 [שפתי חכמים] על שהכה את הנפש (ספרי): לפי עדים ורצח. מקרא קצר הוא כאלו אמר
 אינו רשאי להרגו עד [שפתי חכמים] שיעידו שנמזיד ובהתראה הרגו: (לא) ולא תקחו כופר.

תרגום

אתקטלא יתקטל:
 לב ולא תקבלון ממון
 למערוק לקרית שזבויה
 למתוב למתב בארעא
 עד דימות כהנא: אג ולא
 תחיבון ית ארעא די
 אתון בה ארי דמא
 הוא מחיב ית ארעא
 ולארעא לא מתכפר
 על דם זכאי דאתשד
 בה אלהן בדם אשדיה:
 לד ולא תסאבון ית
 ארעא די אתון יתבין

במדבר דה מסעי שצט
 לנפש רצח אשר הוא רשע למות
 כפרות יומת: לב ולא תקחו כפר
 לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת
 בארץ עד מות הכהן: אג ולא
 תחניפו את הארץ אשר אתם בה
 כי הדם הוא יחניף את הארץ
 ולא ארץ לא יכפר לדם אשר שפך
 בה כיהאם בדם שפכו: לד ולא

רש"י

כופר. (כתובות לו:) לא יפטר בממון: (לב) ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלטו שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כופר לשוב לשבת בארץ טרם ימות הכהן: לנוס. כמו לנס כמו (מיכה ב ח) שובי מלחמה ששבו מן המלחמה וכן (לפניה ג יח) נוגי ממועד וכן (יהושע ה ה) כי מוליס היו כאשר תאמר שוב על מי ששצ כזר ומול על מי שמל כזר כן תאמר לנוס על מי שנס כזר וקראו נוס כלומר מוצרם. ואם תאמר לנוס לזרות ותפרשהו לא תקחו כופר למי שיש לו לזרות לפטרו מן הגלות לא ידעתי האיך יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: (לג) ולא תחניפו. ולא תרשיעו כתרגומו ולא תחייבון:

עמרת רש"י

גם זה מקרא קצר וכאלו נאמר לא תקחו כופר כלומר (כתובות לו:) לא יפטר בממון מן המיתה לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת [שפתי חכמים]: (לד) ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלטו שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כופר לשוב לשבת בארץ טרם ימות הכהן הגדול: לנוס. כמו לנס בשור"א תחת הלמ"ד ובקמ"ץ תחת הנו"ן כלומר כמו שאין פדיון למיתה כך אין פדיון לגלות [שפתי חכמים] כמו (מיכה ב ח) שובי מלחמה ששבו מן המלחמה וכן (לפניה ג יח) נוגי ממועד וכן (יהושע ה ה) כי מוליס היו כאשר תאמר שוב על מי ששצ כזר ומול על מי שמל כזר כן תאמר לנוס על מי שנס כזר וקראו נוס כלומר מוצרם. ואם תאמר לנוס יהיה פירושו לזרות ותפרשהו לא תקחו כופר למי שיש לו לזרות לפטרו מן הגלות לא ידעתי האיך יאמר הארץ אומר אחר כך לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: (לג) ולא תחניפו. ולא תרשיעו כתרגומו ולא תחייבון מפני שלשון חנופה לא שייך בדם אבל כן שייך בארץ שפירושו כאן אנשי הארץ ובהם שייך חנופה [שפתי חכמים]:

תִּטַּמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים
 בָּהּ אֲשֶׁר אָנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אָנִי
 יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
 שְׁבִיעִי לוֹ א וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת
 לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מְכִיר בֶּן־
 מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ
 לְפָנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי הַנְּשָׂאִים רָאשֵׁי
 אָבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־
 אֲדֹנָי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ
 בְּנַחְלָה בְּגוֹרֵל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲדֹנָי
 צִוָּה בִּיהוָה לָתֵת אֶת־נַחְלַת צִלְפָּחֵד
 אָחִינוּ לְבִנְתּוֹ: ג וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי
 שְׁבַטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה
 נַחְלָתָן מִנַּחְלַת אָבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל
 נַחְלַת הַמִּטָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם
 וּמִגֹּרֵל נַחְלָתָנוּ יִגְרַע: ד וְאִם־יִהְיֶה

בה די שכנתי שריא
 בנה ארי אנא
 דשכנתי שריא בנו בני
 ישראל: א וקריבו רשי
 אבהתא לזרעית בני
 גלעד בר מכיר בר
 מנשה מזרעית בני
 יוסף ומלילו קדם
 משה וקדם רברביא
 רשי אבהתא לבני
 ישראל: ב ואמרו ית
 רבני פקיד ית למתן
 ית ארעא באחסנא
 בערבא לבני ישראל
 ורבני אתפקד במימרא
 דני למתן ית אחסנת
 צלפחד אחונא לבנתיה:
 ג ויהיו לחד מבני
 שבטיא דבני ישראל
 לנשין ותתמנע
 אחסנתהון מאחסנת
 אבהתנא ותתוסף על
 אחסנת שבטיא די
 יהיון להון ומערב
 אחסנתא יתמנע: ד ואם

רש"י

(לד) אשר אני שכן בתוכה. שלא תשכנו אותי בטומאתה: כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל. אף
 בזמן שהם טמאים שכנה שרויה ביניהם (ספרי):

לו (ג) ונוסף על נחלת המטה. שהרי צנה יורשה והבן מתיחס על שנט אציו: (ד) ואם יהיה היבט.

עמרת רש"י

(לד) אשר אני שכן בתוכה. שלא תשכנו אותי בטומאתה: כי אני ה' שכן בתוך
 בני ישראל. אף בזמן שהם טמאים שכנה שרויה ביניהם (ספרי):

לו (ג) ונוסף על נחלת המטה. שהרי צנה יורשה והבן מתיחס על שנט אציו: (ד) ואם

יהי יובלא לבני ישראל
 ותתוסף אחסנתהון על
 אחסנת שבטא די
 תהוון להון ומאחסנת
 שבטא דאבהתנא
 ותמנע אחסנתהון:
 ה ופקיד משה ית בני
 ישראל על מימרא דיי
 למימר יאות שבטא
 דבני יוסף ממללין: ו דין
 פתגמא די פקיד יי
 לבנת צלפחד למימר
 לדתקון בעיניהון תהוון
 לגשין ברם לזרעית
 שבטא דאבוהון תהוון
 לגשין: ו ולא תסחר
 אחסנא לבני ישראל
 משבטא לשבטא ארי
 גבר באחסנת שבטא
 דאבהתוהי ידבקון בני
 ישראל: ה וכל ברתא
 ירתת אחסנא משבטא
 דבני ישראל לחד
 מזרעית שבטא דאבוהא

היובל לבני ישראל ונוספה נחלתן
 על נחלת המטה אשר תהיינה להם
 ומנחלת מטה אבותינו יגרע נחלתן:
 ה ויצו משה את בני ישראל על פי
 יהוה לאמר בן מטה בני יוסף
 דברים: ו זה הדבר אשר צוה יהוה
 לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם
 תהיינה לנשים אך למשפחת מטה
 אביהם תהיינה לנשים: ו ולא תסב
 נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה
 כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו
 בני ישראל: ה וכל בת ירשת נחלה
 ממשות בני ישראל לאחד
 ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה
 מזרעית שבטא דאבוהא תהי לאנתו בדיל די ירתון בני ישראל גבר אחסנת

רש"י

מכאן היה רצי יהודה אומר עמיד היוכל שיפסוק (ת"כ ויקרא יג): ואם יהיה היבול. כלומר אין זו
 מכירה שחוזרת ציובל שהירוסה אינה חוזרת ציובל ואפילו אם יהיה היוכל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמלא
 שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם: (ח) וכל בת ירשת נחלה. שלא היה בן לאביה:

עפרת רש"י

יהיה היבול. לשון ואם משמע ספק הוא אם יהיה היובל ומדוע לא אמר כי יהיה היובל
 מכאן היה רצי יהודה אומר עמיד היוכל שיפסוק (ת"כ ויקרא יג) רצה לומר שיחרב הבית
 ויתבטלו השמטות והיובלות [שפתי חכמים]: ואם יהיה היבול. כלומר אין זו מכירה שחוזרת
 ציובל שהירוסה אינה חוזרת ציובל ואפילו אם יהיה היוכל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמלא
 שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם לנשים: (ח) וכל בת ירשת נחלה. שלא היה

לְמַעַן יִירָשׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת
 אָבִיתּוֹ: ט וְלֹא־תִסָּב נַחֲלָה מִמֶּטֶה
 לְמֶטֶה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ
 מִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 אֶת־מֹשֶׁה בֶּן עֶשְׂרֹת בָּנוֹת צִלְפַּחַד:
 מִפְּטוֹר יֵא וַתְּהַיְיָנָה מַחֲלָה תִרְצָה וַחֲגֹלָה
 וּמִלְכָּה וְנָעָה בָּנוֹת צִלְפַּחַד לְבָנֵי
 דֹּדֵיהֶן לְנָשִׁים: יב מִמִּשְׁפַּחַת
 בְּנֵי־מִנְשֵׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי
 נַחֲלָתָן עַל־מֶטֶה מִשְׁפַּחַת אָבִיהֶן:
 יג אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה בְּיַד־ מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ: חֹזֶק

אֲבֹתָהוּ: ט וְלֹא תִסָּב
 אֲחִסָּבָא מִשְׁכָּטָא
 לְשִׁכָּטָא אַחֲרָנָא אֲרִי
 גִבֵּר בְּאֲחִסָּנְתִּיהָ יִדְבְּקוּן
 שְׁכִטָּיָא דְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:
 י כַּמָּא דִּי פְקִיד יֵי יֵת
 מֹשֶׁה בֶּן עֶשְׂרֹת בָּנוֹת
 צִלְפַּחַד: יא וְהוֹאָה מַחֲלָה
 תִרְצָה וַחֲגֹלָה וּמִלְכָּה
 וְנָעָה בָּנוֹת צִלְפַּחַד
 לְבָנֵי אֲחֵי אֲבוּהֶן לְנָשִׁין:
 יב מִזִּרְעֵית בְּנֵי מִנְשֵׁה
 בֶּן יוֹסֵף הוֹאָה לְנָשִׁין
 וַתְּהִי אֲחִסָּנְתֶּהֶן עַל
 שְׁכָטָא וְרַעִית אֲבוּהֶן:
 יג אֵלֵין פְּקוּדָיָא וְדִינָיָא
 דִּי פְקִיד יֵי בִידָא
 דְּמֹשֶׁה לְוֹת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל כְּמִישְׁרָיָא
 דְּמוֹאָב עַל יַרְדֵּנָא
 דִּירְחוֹ: חֹזֶק

רש"י

(יא) מחלה תרצה וגו'. (ב"ב קכ.) כּאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן וכלל המקרא (במדבר כו לג כו א) מנאן לפי חכמתן ומגיד שסקולות זו כזו: חסלת פרשת מסעי ונשלם ספר במדבר בסייעתא דשמיא

עמרת רש"י

בן לאמה: (יא) מחלה תרצה וגו'. (ב"ב קכ.) כּאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים משום שכאן כתיב ותהיינה לבני דודיהן לנשים שדרך נשואי האחיות להנשא כסדר תולדותיהן תחלה הבכירה ואחריה הצעירה על הסדר ונשאו כסדר תולדותן וכלל המקרא (במדבר כו לג כו א) מנאן לפי חכמתן שאינן שוות בחכמה ומגיד שסקולות זו כזו בכבוד שהגדולה בשנים מכבדת הגדולה ממנה בחכמה וכן להיפך [מזרחי]: חסלת פרשת מסעי ונשלם ספר במדבר בסייעתא דשמיא